

Limba română în Bucovina de Nord: interferențe și coabitări lingvistice

Nina CUCIUC

Limba literară – „registrul cultivat, aspectul cel mai îngrijit al limbii unei comunități, codificat prin existența unor norme (...) și consolidat prin scris” (Angela Bidu-Vrânceanu et al., 2001) [1] este canonul normativ al unui areal lingvistic inconfundabil cu arealul geografic sau cu granițele statale. Or limbajul uzual din diverse teritorii statale și provincii istorice ale statelor suverane în care se vorbește aceeași limbă generează, în virtutea factorilor extralingvistici, manifestări de interferențe și coabitări lingvistice fie ca o consecință a exercitării bilingvismului populației în cauză, în raport cu limba oficială a țării respective, fie ca o manifestare a fenomenelor introducerii unor elemente străine ce se produc între limba bază și limba de contact.

Bucovina de Nord, veche vatră românească, situată în nord-estul Moldovei istorice, constituie la începutul mileniului al treilea, o regiune cu o populație națională minoritară rămasă, în urma istoriei vitrege, în afara granițelor statului român. Conform datelor oficiale rezultate din statisticile ultimului recensământ efectuat pe teritoriul Ucrainei în 2001, în Bucovina ucraineană s-a consemnat un număr de 114.555 persoane (12,5% din populația regiunii) care s-au declarat de etnie română, precum și 67.225 de persoane care s-au declarat „moldoveni”.

Deși Ucraina a fost atenționată asupra aspectelor negative cu privire la protecția minorităților naționale printr-un raport al Comisiei Europene din 2006, cu privire la Convenția Cadru pentru respectarea dreptului la propria identitate și a afirmării conștiinței identitare a minorităților naționale: „...Ucraina duce, în continuarea spiritului său slav, o politică de slavizare mascată a minorităților naționale, mai ales în domeniul culturii și învățământului” [2]. Unul din instrumentele de promovare a politicii de slavizare o constituie vehicularea intenționată a conceptului eronat, absurd, ilogic și imoral de recunoaștere a existenței a două limbi romanice diferite: limba română și așa-zisa „limbă moldovenească”.

Potrivit surselor Centrului Bucovinean Independent de Cercetări Actuale din Ucraina, organizație românească care luptă pentru drepturile românilor din Ucraina, Rada Supremă a Ucrainei a inclus în 1997 aberantul glotonim de „limbă moldovenească”, alături de glotonimul „limba română”, în lista celor zece limbi considerate limbi importante în teritoriul geografic ucrainean, asupra cărora se extind principiile Cartei Europene a limbilor regionale și limbilor minorităților naționale. Prin promulgarea așa-numitei „limbi moldovenești”, membrii parlamentului și guvernului ucrainean sfidează adevărul științific, în pofida faptului că această „limbă” a fost definitiv „abrogată” în cadrul diverselor foruri științifice de renume lingviști români și străini, inclusiv de către mari lingviști ruși, îndeosebi la Congresul al VI-lea al filologilor români Iași-Chișinău din 6-9 iulie 1994, care a trasat că: „Limba română este unica reprezentantă a latinității orientale în România, republica Moldova, Nordul

Bucovinei, Transcarpatia, Iugoslavia și alte regiuni limitrofe”, comițând astfel un sacrilegiu prin perpetuarea unui neadevăr lingvistic.

Acest aspect de promovare eronată a termenului de „limbă moldovenească” este de sorginte sovietică și: „Deși URSS nu mai există, problemele ei sunt abordate de autoritățile de la Kiev în virtutea formulei consacrate în perioada regimului sovietic. Statisticile actuale împart artificial populația de etnie română în „români” și „moldoveni”, încercând acreditarea existenței a două națiuni diferite. Deviza oficială: „nimic nu e prea mult pentru a se spune că nu există români în Ucraina” [3]. În acest context survine o întrebare firească: care sunt argumentele științifice și particularitățile lingvistice, considerate drept factori determinanți, în procesul de divizare a băștinașilor românofoni din Bucovina ucraineană în „români” și „moldoveni”, comunitate ce numără aproximativ 500.000 de persoane din numărul total al populației Ucrainei? Conform căror criterii lingvistice s-a putut stabili cu exactitate cine să fie considerat de etnie română și cine să fie considerat de etnie „moldovenească”? Nu există nici un criteriu credibil în această tentativă aberantă și lipsită de suport științific de acreditare a existenței a două națiuni diferite: națiunea română și așa-zisa „națiune moldovenească”. Existența așa-numitului „bilingvism romanic”, scos din lada ideologiei șovine sovietice nu a putut să nu determine luări de atitudine din partea comunității oamenilor de știință.

În cadrul statului unitar ucrainean, tipologia bilingvismului rezultă din folosirea alternativă a două sisteme lingvistice, considerată consecință a contactului lingvistic ale celor două limbi: limba ucraineană și limba română. Rezultatul contactului lingvistic implică predicția atestării fenomenului de interferență prin împrumuturi fonetice în codul scris, prin reamenajări lexicale și structurale determinate de cadrul socio-cultural al etniilor respective. Conceptul bilingvismului cuprinde deci, criterii de natură sociologică, lingvistică și psihologică considerate de către lingviști drept factori primordiali în taxonomia fenomenului în cauză. Din perspectivă lingvistică: „Studiul bilingvismului permite identificarea și descrierea mecanismului și a consecințelor structurale ale contactului dintre limbi”.¹

Bilingvismul populației minoritare românofone din teritoriile geografice ucrainene: „...determină apariția unor fenomene de interferențe la toate nivelurile structurii idiomurilor în contact, declanșând procese de reorganizare a tiparelor structurale”.² Contactul lingvistic generează situația de bilingvism sub imperiul unor factori extralingvistici ce se află în strânsă legătură cu modul de manifestare a contactului lingvistic și a gradului de interferență a limbilor în contact. Studiul unor limbi de structură diferită, cum e cazul limbii române și limbii ucrainene este abordat, în principiu, prin prisma analizei contrastive ce constă în: „compararea organizării a două limbi cu scopul identificării, pe niveluri lingvistice (fonologie, morfologie, sintaxă, lexic), a zonelor de contact și a celor cu organizare identică”.³

Analiza contrastivă, fiind principiul de bază în lingvistica aplicată, rămâne o preocupare de interes și în studiul nostru. Suportul teoretic al analizei contrastive are ca bază investigațională ipoteza, că structurile de contrast ale sistemelor limbilor de contact sunt potențiale generatoare de erori, fenomen denumit de lingviști „transfer negativ”, distinct de „transferul pozitiv” configurat în situația limbilor în contact cu organizare asemănătoare. Lingviștii Bidu-Vrănceanu et al., susțin că: „Transferul pozitiv se bazează pe identificarea corectă a echivalențelor structurale dintre limba maternă și limba de contact”.⁴ Interferența determină abordarea unor echivalențe greșite în

structurile și entitățile lingvistice ale celor două limbi în contact în stabilirea corespondențelor conforme cu tiparele limbii române, fapt confirmat și de autorii preocupați de problema în cauză, prin afirmația enunțată lexicografic că: „În situațiile de bilingvism, este posibilă și introducerea în limba maternă a unor trăsături din cealaltă limbă utilizată într-o comunitate”⁵, deoarece „fenomenele de interferență sunt condiționate nu numai de factori structurali, ci și de factori extralingvistici, legați de cadrul socio-cultural și psihologic al contactului”⁶.

Procesul lingvistic al fenomenului de interferențe generat de deosebirile unităților lingvistice se manifestă în arealul lingvistic al Bucovinei ucrainene sub influența factorului lingvistic al limbii sursă (ucraineana). Desemnarea corespondențelor lexicale din limba țintă (româna) se realizează prin antrenarea elementelor lingvistice de „adstrat” supuse calcului lingvistic. Uzul condiționează transpunerea elementului slav realizat prin calc lingvistic și în acest context, vorbitorii românofoni își construiesc echivalentul conform modelului structural din limba ucraineană, inclusiv prin păstrarea topicii elementelor constitutive.

În lucrarea de față, vom supune analizei fenomenul de interferență lingvistică la nivel fonetic, sintactic și lexico-frazeologic.⁷

Interferențele de ordin fonetic sunt înregistrate în următoarele cazuri:

1) transcrierea fonetică a entităților onomastice slave în procesul de transliterație în română a elementelor fonetice din limba ucraineană. Spre exemplu, reprezentarea sunetului *i* ucrainean prin utilizarea grafică a alofonului *y grec* în română, semn specific adaptat la sistemul de notare a sunetelor conform alfabetului fonetic internațional:

- Volodymyr, Șylepnyțkyi, Babinskyi (Z.B., 23 februarie, 2007);
- Batkivșçyna, Dmytro, Dovganyci, Ivanovyci, Vasyl, Baryșeva, (Z.B., 14 martie, 2007).
- Kobyleanska, Mykola, Aleksandrovyci, (Z.B., 28 martie, 2007).
- Bezsmertyi, Kalyna, Staryk, (Z.B., 02 martie, 2007).

2) prezervarea variantei onomastice din limba sursă (ucraineana) fără redarea corespondentului onomastic din limba țintă (româna), cum ar fi:

- Mykola (pentru corespondentul onomastic românesc Mihai. Or atunci când este prezentat un nume al unei persoane de etnie română, ziarul utilizează numele românesc, cum ar fi: Mihai Malancă, Mihai Huțcal, Mihai Boșoi);
- Oleksandr (pentru echivalentul românesc Alexandru: Alexandru Comerzan, Alexandru Solovei, Alexandru Bocănețu);
- Dmytro (pentru echivalentul Dumitru sau Dimitrie: Dumitru Matcovschi, Dumitru Toma, Dumitru Covalciuc, Dimitrie Galatescu);
- Petro (pentru echivalentul Petru: Petru Voinov, Petru Movilă);
- Serghii (pentru echivalentul Serghei: Serghei Hacman, părintele Serghei);
- Vasyl (pentru echivalentul Vasile: Vasile Luncașu, Vasile Bodnar, Vasile Izvoran-Cernăuțeanu);
- Volodymyr (pentru echivalentul Vladimir: Vladimir Borisov, Vladimir Zahariciuc).

3) păstrarea sunetelor consonantice ortografice ale alfabetului slav în transcrierea în textul românesc a entităților onomastice, îndeosebi a grafemului „k”, în tendința de conservare grafică a literelor din sistemul alfabetului chirilic (de exemplu: Bobik, Ceredarik, Cernovețki, Fedoruk, Florenko, Iaremciuk, Iușcenko, Ivasiuk, Halavka, Hasiuk, Glușko, Gorbatiuk, Karvațka, Ked, Kojeleanko, Kobyleanska, Kociubinski, Kolodii, Kuliș, Kucereava, Kuceriv, Lebedinska, Maksimiuk, Murzakevici, Nazarenko, Ostafiiciuk, Paraskiva, Pavliuk, Petrenko, Popadiuk, Rarenko, Rîbak, Rusnak, Staryk, Șkvarkovski, Tabacinik, Timoșenko, Tkaci, Tkaciuk, Vakariuk, Viktoria, Viktor, Visciuk, Volski, Zinkevici etc.) sau a grafemului „h” în loc de „g” – echivalentul său ortografic în română, cum ar fi: Berehomet, Cernihiv, Hliboka, Holovka, Hrușevski, Horeci, Ihor.

În cazul prezentării grafice a unor nume de persoane de etnie română sau a unor denumiri toponimice, ziarele românești din Bucovina ucraineană utilizează grafemul *c* pentru redarea sunetului [k]. De pildă: Borisovca, Adelina Cotiușco, Aurel Constantinovici, Dumitru Covalciuc, Elena Fedoreac, Hacman, Valentina Jecov, Floarea Ignatiuc, Ignatenco, Mihail Melniciuc, Nastiuc, Nicolae Paulencu, Nicolae Paulinschi, Octavian Voronca, Zahariciuc.

Interferențe de ordin fonetic sunt înregistrate și în cazul transcrierii și transliterației entităților toponimice ucrainene, transpuse prin redarea ortografică fidelă a denotatului din limba sursă, deși limba țintă (limba română) dispune de aceste echivalente ale desemnărilor toponimice vizate, spre exemplu:

- Cernihiv (în loc de Cernigov); Harkiv (în loc de Harkov); Ivano-Frankivsk (în loc de Ivano-Frankovsk); Lviv (în loc de Lvov); Ternopil (în loc de Ternopol). (Zorile Bucovinei, 02 martie, 2007); Novodnistrovsk (în loc de Novodnestrovsk); Vinnița (cu doi de „n”, în loc de varianta românească Vinița, ortografiată cu un singur „n”);

- Lujanî (în loc de Lujani); Rosoșanî (în loc de Rosoșani); Marșinți (în loc de Mărșăuți); (Zorile Bucovinei, 4 aprilie, 2007).

La nivel sintactic, vorbitorii români din Bucovina ucraineană apelează la procedeul transpunerii literale a unei construcții din limba ucraineană, inclusiv prin adoptarea tipului de topică intermediară a unităților lexicale constitutive, prin calchiera formei interne a modelului din limba sursă. Cele mai numeroase sunt calculele de structură frazeologico-gramaticală, cum ar fi:

- „Deputat al poporului din Ucraina” (Z.B., 23.02.2007),
- „Șeful Administrației Regionale de Stat” (*ibidem*);
- „Președintele Consiliului Regional” (*ibidem*);
- „Comisia de Stat pentru reglementarea piețelor de servicii financiare” (*ibidem*);
- „Prim-secretar al Consiliului Politic al Partidului Socialist Ucrainean” (*ibidem*);
- „Departamentul gospodăriei comunal-locative a Consiliului orășenesc Cernăuți” (*ibidem*);
- „Comitetul executiv al Consiliului orășenesc Cernăuți” (*ibidem*);
- „Comitetul de Stat pentru gospodăria silvică a Ucrainei” (Z.B., 07.03.2007);

- „Șeful secției combaterea crimelor legate de comerțul cu ființe umane” (*ibidem*);
- „Orașul de subordonare raională Chițmani și orașelul Lujanî” (Z.B., 14.03.2007);
- „Șeful Direcției în chestiunile asigurării împuternicirilor privind gestionarea obiectivelor proprietate comunală a aparatului executiv al Consiliului Regional” (*ibidem*);
- „Conducătorul organului superior al puterii reprezentative în regiune” (*ibidem*);
- „Copreședinții Consiliului Obștesc al pensionatului de geriatrie” (*ibidem*);
- „Marele război pentru apărarea Patriei” (*ibidem*);
- „Administrația gării de cale ferată Cernăuți” (*ibidem*);
- „Convocarea sesiunii a 11-a a Consiliului Regional de legislatura a cincea” (Z.B., 28.03.2007);
- „Președinte al Comitetului organizatoric pentru pregătirea și marcarea jubileului Cernăuțiului” (*ibidem*);
- „Clubul regional de agricultură organică” (*ibidem*);
- „Tehnicumul de Construcții al Universității agrare de stat din Lviv” (*ibidem*);
- „22 de tineri care au absolvit instituția respectivă cu diplome roșii de mențiune” (*ibidem*);
- „Departamentul pentru complexul urbanism și relațiile funciare al Consiliului Orășenesc Cernăuți” (*ibidem*);
- „Păstrarea destinației direcționate a sectorului de pământ” (*ibidem*);
- „Proporția zalogului în bani pentru participarea la concurs” (*ibidem*);
- „Originalul și copia adevărului despre înregistrarea de stat a subiectului activității de întreprinzător” (*ibidem*);
- „Decretul despre încetarea înainte de termen a împuternicirilor Radei Supreme a Ucrainei de legislatura a cincea” (Z.B., 04.04.2007).
- „Sesiunea extraordinară a organului reprezentativ din ținut” (*ibidem*).

Tipul de calc lexico-frazeologic s-a stabilit în cazul calcului integral, în care s-au tradus în totalitate componentele modelului ucrainean. Acest tip de traducere implică o sursă de confuzie semantică ce inhibă identificarea corectă a corespondențelor structurale din limba țintă, după cum se poate observa în exemplele următoare: „avutul comunal” (Z.B., 14.03.2007); „măsuțe de noapte” (*ibidem*); „veteran de muncă” (*ibidem*); „profesor pensionar” (*ibidem*).

Concluzii

În Bucovina ucraineană, în virtutea factorilor extralingvistici, sunt atestate fenomene lingvistice de interferențe și coabitări lingvistice caracteristice limbilor aflate în contact.

Printr-o politică de slavizare mascată a minorităților naționale, Ucraina perseverează în vehicularea eronată și antiștiințifică a conceptului imoral de existență a două limbi romanice diferite: limba română și așa-numita „limbă moldovenească”. Or limba română este unica limbă a întregii latinități orientale. Studiul bilingvismului, în

cazul celor două limbi menționate mai sus, permite descrierea prezenței interferențelor lingvistice la diverse nivele ale tiparelor structurale, abordate prin prisma analizei contrastive a zonelor de contact la nivel fonetic, sintactic, lexico-frazeologic.

Limbile de contact cu structuri de contrast ale sistemelor lingvistice sunt potențiale generatoare de erori în identificarea corectă a corespondențelor structurale dintre elementele limbii sursă și cele ale limbii țintă. La nivel sintactic și lexico-frazeologic sunt atestate traduceri incorecte în redarea echivalențelor structurale în limba română. La nivel fonetic, s-au înregistrat interferențe în cazul transcrierii și transliterației în limba română a sunetului *i* ucrainean, prin utilizarea alofonului *y grec* a fost atestată și varianta prezervării ortografiei din limba ucraineană în cazul unităților lexicale de onomastică și toponimică.

Bibliografie

Bidu-Vrânceanu, Angela et alii, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Nemira, 2001.

<http://www.revistanoinu.com/Incalcari-ale-drepturilor-minoritatilor-din-Ucraina.html>

<http://www.repereromanesti.ro/ucraina.htm>

<http://ro.wikipedia.org/wiki/Rom%C3%A2nime>

Constantinescu Dobridor, Gheorghe, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Teora, 1998.

Dubois, Jean et alii, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Éditions Larousse, 2002.

La langue roumaine dans la Bucovine de Nord: interférences et coabitations linguistiques

Dans la Bucovine (de Nord) ukrainienne, en vertu des facteurs extralinguistiques on ateste des phénomènes linguistiques d'interférences et cohabitations linguistiques qui sont caractéristiques pour les langues en contact. L'Ukraine, par le biais d'une politique de slavisation masquée des minorités nationales persiste dans la véhiculation erronée et antiscientifique de l'existence de deux langues orientales romaniques différentes: la langue roumaine et la so-disante "langue moldave". Or la langue roumaine et l'unique langue de la latinité orientale.

L'étude du bilinguisme des deux langues (le roumain et l'ukrainien) nous a permis de faire la description des interférences aux divers niveaux des modèles structuraux, envisagés par le prisme de l'analyse contrastive des zones de contact au niveau phonétique, syntactique et lexico-phraséologique.

Les langues de contact à structures de contraste des systèmes linguistiques sont des potentiels générateurs d'erreurs dans l'identification correcte des correspondances structurales des unités de la langue source et de la langue cible. Au niveau syntactique et lexico-phraséologique, des traductions incorrectes ont été attestées concernant la reproduction des correspondants structuraux en roumain.

Au niveau phonétique, ont été enregistrées des interférences dans le cas de la translitération du son ukrainien *i* rendu en roumain par l'allophone *y grec*. Dans le cas des éléments onomastiques et toponymiques on a attesté la préservation de la variante orthographique de la langue source (ukrainienne).

*Universitatea „Mihail Kogălniceanu”, Iași
România*